

**TAIDE-
YLIOPISTO**

X TEATTERIKORKEAKOULU

YKSINOLON TYÖ

Kirjoittamisen kauhu ja ilo

LAURA AIROLA

OPINNÄYTE

*Miten oppia luottamaan kirjoittamiseen ja itseensä maailmassa, joka on kirjoittamiselle
vihamielinen?*

KIRJOITTAMISEN I MAISTERIOHJELMA

TIIVISTELMÄ**PÄIVÄYS:****TEKIJÄ**

Airola, Laura

KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA

Kirjoittamisen maisteriohjelma

KIRJALLISEN OSION / TUTKIELMAN NIMI

Yksinolon työ

KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET)

46

TAITEELLISEN / TAITEELLIS-PEDAGOGISEN TYÖN NIMI: MOLA MOLA

Opinnäyteeni käsittelee kirjoittamisen sietämistä ja sitä, mitä omaelämäkerrallisten aineiden käyttäminen kaunokirjallisuudessa voi tarkoittaa. Esitän kysymyksiä todellisuuden ja fiktion suhteesta ja siitä, miten fiktiokirjoittaja voi "käyttää" omaa elämäänsä materiaalinaan. Koetan hahmottaa, kuinka kirjoittaja voisi nähdä (Giorgio Agambenin sanoin) "oman aikansa pimeyteen" ja "ajatella maailman uudelleen"? Millaista todellisuuden "laajennustyötä" kirjailija tekee? Keskustelen aiheista minua edeltäneiden kirjoittajien kanssa.

Taiteellinen työ ja kirjoittaminen on aina ajattelua. Ajatukset ja tieto kiinnittyvät kokemuksiin ja toisin päin, ja siksi kirjoittavan subjektin kokemusta on mahdotonta häivyttää kirjoittamisen prosessista.

Taiteellisessa tutkimuksessa subjektin ja objektin raja sekoittuu, koska subjekti (tekijä, tutkija) on jossain määrin myös objekti (tekijä & teos). Näin on myös kirjallisuudessa, jossa kirjoittaja on jossain määrin kirjoituksensa, ja kirjoituksesta tulee osa kirjailijaa. Tämän prosessin monimutkainen ja identiteettiä muokkaava luonne kiinnostaa minua loputtomasti.

Feministinen tiedonmuodostus lähtee siitä, että henkilökohtainen voi olla teoreettista. Ruumiillisen ja kokemuksellisen tiedon merkitys on olennaista myös taiteelliselle tutkimukselle ja kirjoittamiselle. Keskustelen opinnäytteessä feministisen ajattelun ja aktivismin perinteestä nousevan autoteorian pohjalta. Autoteoria sekoittaa teoriaa, filosofiaa ja elettyä elämää, ja legitimoii yksilön kokemusta tiedon tuottamisen tapana.

Käsittelen työssä myös kirjoittamiselle otollisia olosuhteita ja sukupuolta: Millaisen näkökulman sukupuoli tarjoaa taiteen kentälle, entä mitä tarkoittaa persoonan jakautuminen äiti-kirjoittaja -akselilla?

Opinnäyte on siis kaiken kaikkiaan jonkinlainen prosessinkuvaus siitä, millaisten ristiriitojen ja kysymysten kanssa olen itse kamppailut siirryttyäni journalismin parista kaunokirjallisuuden puolelle. Samalla se toimii itselleni tärkeiden ajattelijoiden ja ajatusten säiliönä.

Ei pidä rakentaa maailmaa, vaan oma suhteensa siihen.

Robert Bresson

Every image is about subjectivity

Claire Denis

SISÄLLYSLUETTELO

1. YKSINKERTAISTEN OPPIEN LUETTELO ... 4
2. JOHDANTO ... 5
3. LUKU 1: MIKSI KIRJOITAN? ... 9
4. LUKU II: KIRJOITTAMISEN OLOSUHTEISTA ... 18
5. LUKU III: RIITTÄMÄTTÖMYYDEN TUNTEESTA ... 26
6. LUKU IV: OMAKOHTAISUUDESTA FIKTIOSSA ... 31
7. LÄHDELUETTELO ... 43

YKSINKERTAISTEN OPPIEN LUETTELO

◇ Kirjoittaminen alkaa siitä, mille ei ole sanoja

Kipu ja sen kääntöpuoli

Tuskan ylä- & alapuoliset asiat

◇ Sitä, mitä ei ole kirjoitettu, ei ole olemassa

Kirjoittaminen on kirjoittamista, ei kirjoittamisen ajattelua

◇ Kirjoittajan etäisyys kirjoitukseen kasvaa kuten Kuun etäisyys Maahan kasvaa

“Wanting to meet an author because you like his work is like wanting to meet a duck because you like pate”¹

◇ Säilytä silmien tuoreus

Tarkenna toisella silmällä yksityiskohtiin

(pölykapselit, parvekekaiteet, kulmakarvat, peruukit, pilkun paikat)

◇ Havainnon ja tulkinnan välinen etäisyys

Syy-seuraus -suhteet = tulkintaa

◇ Huonoa ideaa ei tarvitse tappaa

Se kuolee kyllä

◇ Pidä meininki yllä

Kirjoittaminen voi olla Portti, joka johtaa Uskomattomaan

¹ Margaret Atwood

Writing is, at root, an externalizing act.

When we write, we bring what is inside to the outside;

we put words, however indirectly or metaphorically or imperfectly, to what's inside of us,

feelings or experiences that previously were not concrete.

Language is the realization of thought - it is how thought comes to be in the world,

and it is the way that one recognizes it.

As Miguel de Cervantes once said, "The pen is the tongue of the mind".

Mistä puhumme, kun puhumme kirjoittamisesta?

Tämä Nellie Hermanin² määritelmä on yksinkertaisuudessaan tyhjentävä. Kirjoittamisessa on kyse sellaisten asioiden sanallistamisesta, joille ei ole sanoja. Siitä, että jokin abstrakti ja muodoton saa muodon.

Tämä opinnäyte on yritys hahmottaa hahmotonta. Samalla se on jonkinlainen prosessinkuvaus: Mistä lähtökohdista olen itse lähestynyt kirjoittamista. Pääasiassa keskustelen sellaisten tekijöiden kanssa, joiden ajatusten voimalla olen jatkanut kirjoittamista vaikka kaikki järkisyyt tuntuisivat puhuvan sitä vastaan. Seassa on otteita kahden vuoden ajan pitämästäni opintopäiväkirjasta, jonka ainoa pysyvä teema on riittämättömyyden tunne.

Miksi on välttämätöntä kirjoittaa? Miksi kukaan kirjoittaa, kun se on usein niin vaikeaa? Milan Kunderalle kirjailijuudessa on kysymys "olemisen löytöretkeilijyydestä".

Bracha Ettingerin runollisin sanoin kirjailija on se, joka "kulkee maailman trauman läpi".

Vaalin näitä yleisiä määritelmiä, koska ne saavat kirjoittamisen tuntumaan välttämättömältä.

Niistä käsin etenen kysymään aloittelijan kysymyksiä kuten: Mitä merkitsevät olosuhteet

² *Creativity: What, Why and Where?* (teoksessa *The Principles and Practice of Narrative Medicine*), s.215

osana taiteen teon prosessia? Mistä olen joutunut pois oppimaan siirryttyäni journalismin parista kirjallisuuden maisemiin? Onko kirjoittaminen tapa elää vai vain yksi tapa saada itsensä hengiltä?

Esseisti ja kirjallisuuskriitikko James Wood on todennut kirjallisuuden ja elämän eroavuuksista jotenkin näin: Elämä on täynnä yksityiskohtia, mutta se harvoin opettaa meitä huomaamaan niitä. Kirjallisuus taas opettaa meitä huomaamaan, eli tekee meistä parempia todellisuuden havainnoitsijoita. Kirjoja lukemalla opiskelemme elämää itseään, mikä tekee meistä parempia lukijoita kirjallisuuden yksityiskohdille, mikä taas tekee meistä parempia tulkitsijoita elämälle, ja niin edelleen.

Hyvä lukija voi olla hyvä kirjoittaja, ja hyvä kirjoittaja voi olla hyvä havainnoitsija. Kirjoittamisen maisteriohjelmassa opiskelu on merkinnyt minulle tämän ikiliikkujan kyytiin pääsyä. Olen oppinut kirjoittamaan tosissani, mutta myös havainnoimaan, tulkitsemaan ja uneksimaan enemmän.

Margaret Atwood kirjoittaa³, että kirjoittamisen harjoittaminen halkaisee kirjoittajan persoonan kahteen osaan. Se on siinä mielessä bipolaarista toimintaa. Kirjoittajan sisäinen maisema näyttää aina erilaiselta kuin materiaallinen todellisuus, ja usein tuntuu, että ne ovat sovittamattomassa ristiriidassa keskenään. Käsittelen opinnäytteessäni myös olosuhteita, koska erityisesti vanhemmuuden ja kirjoittamisen välillä vallitsee ratkaisematon konflikti. Ensimmäinen rooli asettaa odotuksia jatkuvalla läsnäololle, huolenpidolle ja hellyydelle, kun taas jälkimmäinen rooli vaatii poissaolevuutta, yksinäisyyteen vetäytymistä ja ajoittaista välinpitämättömyyttä ympärillä olevista ihmisistä. Mitä enemmän olen keskustellut kirjailijoiden kanssa, sitä selvemmäksi on käynyt, että kaikki kirjoittavat ihmiset, joilla on jälkikasvua, ovat kamppailleet näiden samojen ristiriitojen kanssa.

Kirjailija Satu Taskisen mukaan oleskeleminen kirjallisuuden parissa merkitsee oleskelua "horjuvuuden, epävakauden, jatkuvan tulemisen, hakemisen, epäonnistumisen

³Teoksessa *On writers and writing (Negotiating with Dead)*

alueella.” Tämä pätee kaiken taiteen tekemiseen. Tuota horjuvaa, jatkuvan hakemisen tilaa on itse asiassa koko elämä, ja tämän keskeneräisyyden kanssa toimeentulemisesta on kyse myös kirjoittamisen sietämisessä.

”Mikäli tätä kauheaa tilaa pystyvät sietämään yhtä lailla niin kirjailija kuin muutkin, niin on mahdollista, että silloin tällöin, harvoin, tuosta todellisesta leikistä, joka on ja ei ole turvallista, syntyy jotain, jonka olemus (Löfflerin sanoja lainaten) oikeasti on 'ajatella ja kertoa maailma uudelleen’”⁴

Pidän tuosta ”leikki” -sanasta. Se hälventää kirjoittamisen ympärillä helposti häällyvää liian vakavaa tunnelmaa. Luulen, että lapsuudessa minulle kirjoittamisessa oli kyse ennen kaikkea leikistä. Parhaimmillaan se on sitä edelleen: jonkinlaista roolileikkiä ja lapsellista iloa tuottavaa sanaleikkiä. Pateettinen mielikuva kirjoittajasta, joka penkoo menneisyyden likakaivoja luodakseen uusia maailmoja sekä puhuttelee että ei puhuttele minua. ”Kirjailija asettuu rakkauden voimalla alttiiksi vaaralle”, kuka niin mahtoi lausua?

Muistojen ja sitä kautta todellisuuden ja fiktion suhde kiehtoo minua loputtomasti, ja siksi kirjoitan myös omaelämäkerrallisten aineiden käytöstä fiktiossa. Toivon, että näihin aiheisiin liittyvissä ajatuksissa marinoituminen auttaa minua eteenpäin omassa työskentelyssäni, ellen sitten kaiken jälkeen päädy tarttumaan siihen työpaikkailmoitukseen, joka osui silmiini niin houkuttelevana vanhaan kotikaupunkiin paluumuuttaessani viime kesänä:

Etsitään ruumisauton kuljettajaa.

Silläkin paikalla voisin jatkaa keskustelua kuolleiden kanssa.

Toistaiseksi yritän tätä reittiä.

⁴ Taskinen, Satu: *Peter Handken Nobel ja kirjallisuuden tottelemattomuus* www.kritiikinuutiset.fi/2020/06/17/

∞

...eläminen ei taivu kerrottavaksi. Eläminen ei taivu elettäväksi. Minun pitää luoda elämän yläpuolelle. Ja valehtelematta. Sanoa luomiselle kyllä, valehtelemiselle ei. Luominen ei ole mielikuvitusta, se on sitä, että uhkarohkeasti ottaa kiinni todellisuudesta.⁵

∞

Toissijaisesti olen todellisuuden kielellistäjä (etsin kielellisiä vastineista asioille, jotka ovat meille kaikille tuttuja, mutta joita emme ole osanneet sanoin ilmaista) ja ensisijaisesti luon uutta, keinotekoista kielellistä todellisuutta, mikä on kirjallisuuden tehtävä. Kirjoittaminen on ennen kaikkea laajennustyötä, ei selitys- tai tulkintatyötä, se ei käsittele tai kerro, vaan tekee käsiteltäväksi ja kerrottavaksi.⁶

∞

⁵ Clarice Lispector: *Passio G.H:n* mukaan

⁶ Jukka Viikilä: *Taivaallinen vastaanotto*

LUKU 1

Miksi kirjoitan?

Oman äänen ja hiljaisuuden sekä tietämisen rajojen löytämisestä

*Jos kykenisin kertomaan syyn miksi kirjoitan,
minulla ei olisi tarvetta raivata sanoilla tietä umpihankeen.⁷*

On elokuun loppu. Istun pölyn ja tupakan hajussa Ullan vinttikamarissa, väliaikaisella työhuoneellani, paikassa jossa olen kokenut paljon. Täällä oli ensimmäinen oma asuntoni.

Ulla on juuri palannut työvuorosta, minä aloittelen omaani.

Täältä näkyy merelle. Aamulla sen vihreänharmaan veden pinnalla kellui kuollut suurikokinen lintu. Kiiltävä musta kylki pilkisti pinnan alta. Merimetso, sanoo lintuja tunteva puolisoni. Tuhon, taudin ja lopun merkki tämän polttavan kuumen kesän jälkeen, ajattelin, kuolema lapsuudenkotini kynnyksellä. Runollinen mieli uskoo sen kertovan jotain symbolista tilanteesta jossa olen.

Olen pakottanut itseni istumaan ja kirjoittamaan, sillä kirjoittaminen on se joka polttaa. Sitä olen vältellyt kuin kulkutautia, pelännyt enemmän kuin lintuinfluenssaa. Pelkään kai, että kirjaimet mätkähtävät kuolleina paperille jo ennenkuin niitä siitä kukaan edes yrittää tavata.

Miksi sitten kiusata itseään kirjoittamisella, kun elämässä voisi tehdä niin monia mukavampiakin asioita? Miksen siirtyisi kunnostamaan vanhoja ikkunoita tai soittamaan pianoa?

⁷ Raija Jalonen: *Omat kuvat*

12/2021⁸

Kauhu. Kirjoittamiseen ryhtymisen kauhu. Kauhu siitä, etten koskaan saa mitään valmiiksi. Kauhu elämästä, joka tuhlaantuu ahdistuneena ikkunasta ulos tuijottaen. Kauhu siitä, että kirjoittaminen sekoittaa pään lopullisesti, ettei saa enää mistään kiinni. Kauhu heikkoudesta, väsymyksen ja kykenemättömyyden kauhu. Kauhu tyhjän paperin äärellä. Huonosta tekstistä nouseva kauhu. Onko helvetti mielen katoamista elämästä niinkuin DFW sen sanoi, vai kuitenkin sitä, että mielekkyys on jossain, mutta sinne ei ole pääsyä?

Saat sen mistä luovut. Tuo lause pyörii mielessäni. Tekisi mieli luovuttaa. Mutta kuitenkin makeaan lämpimien ruumiiden välissä yöt läpeensä ja mietin valmiita lauseita. Tuijotan verhon välistä paistavaa keinovalon valaisemaa yötaivasta, silitän hajamielisesti vieressäni kohoilevaa luista selkää. Kuinka sanoittaa tämä kaikki sotkuinen, joka velloo sisällä?

Tänään pystyin ajatella nousemista ilman hirvittävää tuskaa ja epätoivoa. Heräsin siihen, että kuopus pomppi sängyllä ja kalautti vahingossa lelulla suoraan sääriluuhun.

Sanoinkuvaamaton hermokipu. Nauroin monta minuuttia. Sitten huusin ja itkin. Painoin kohtaa jäisellä kylmähussilla. Nauroin taas. Kipu säteili varpaasta polveen. Poikien kulmakarvoista muodostui neljä pientä kysymysmerkkiä.

Märta Tikkasen Pakko yrittää kir- lepää lattialla sängyn vieressä. Entä jos se ei kannaa? Pakko katsoa, minne se kantaa, vai kantaako minnekään.

Onko kirjoittajien tehtävä kuitenkin "kääntää ihmiselämän vastoinkäymiset kauneudeksi", kuten kirjailija Susanna Kaysen toteaa? Kirjoittamisen mielekkyyden pohtiminen on totta tosiaan joutavaa, jos sitä on joka tapauksessa päättänyt tehdä.

⁸ Päivämäärätyt, kursivilla erotellut tekstit ovat otteita opintopäiväkirjastani KMA-vuosilta 2021-2023

Silti toisten kirjoittajien ajatukset epätoivon hetkistä tuovat lohtua silloin, kun mieli haluaa upota kirjoittamisen mielettömyyden pohtimiseen. Runoilija Erkka Filander sanoo⁹, ettei runoilijan tehtävä ole niinkään miettiä "kuka minä olen", vaan "missä minä olen". Se on kauniisti sanottu: oman paikka- ja kulttuurisidonnaisuutensa ymmärtäminen on tärkeää kirjoittajalle. Mikä on paikka josta kirjoitan? Mikä on se "poliittinen tiedostamaton", millä teokseni lepää? Millaista ihmis- tai maailmankuvaa se välittää? Käsitsemme itsestämme ja historiastamme syntyä aina myös suhteessa käsityksiimme ajasta ja paikasta.

Maisteriohjelman alussa vielä kuvittelin, että oma kirjoittajuuteni sijoittuisi jonnekin journalismin ja esseiden välimaastoon, jossa kiinnostavat elettyyn todellisuuteen ovat vankkoja ja faktan ja fiktion suhde jotakuinkin selvä. Minusta tuntuu, että silloin etsin tekstistä ennen kaikkea vahvistusta omille käsityksilleni ja tukea sisäisille kokemuksilleni. Jotain, mitä Roland Barthes kutsuisi "tekstin mielihyväksi". Kaipasin kaikesti peiliä, en ovela tuntemattomaan.

Mutta oikeastaan eniten todellisuudesta taitavat sittenkin puhua usein juuri faktat hyljänneet teokset. Ne tuntuvat usein kertovan tietämisen ja kokemuksen rajoista. Siitä, minkälaisen periaatteiden varassa maailma lepää.

Ehkä "tekstin nautinto" ei synnykään omien arkikokemusten tunnistamisesta, vaan sittenkin psykologisten oletusten kumoamisesta. Tekstin nautinto voi Barthesin mukaan paradoksaalisesti aiheuttaa myös menetyksen tilan, koska siinä saatetaan raiteiltaan tai ainakin kyseenalaistetaan myös lukijan historialliset ja kulttuuriset ennako-oletukset.

Yksi kiinnostavimmista kirjoittamista käsittelevistä kirjoista, jota olen maisterivuosina lueskellut, on Milan Kunderan *Romaanin taide*. Kundera pohtii siinä muun muassa kirjallisuuden tehtävää. Romaanin olemassaolon tarkoituksena on Kunderan mukaan paljastaa se, minkä vain romaani voi paljastaa. Elämisen konkreettinen maailma, *die Lebenswelt*, on jäänyt paitsioon, kun länsimainen tiede on "typistänyt maailman" Descartesin

⁹Filander vieraili maisteriohjelman *Kuinka runoja laaditaan* -kurssilla 14.11.2022

ajoista alkaen pelkäsi teknisen ja matemaattisen tutkimuksen kohteeksi. Kunderalle Heideggerin käsite "olemisen unohdus" tarkoittaa tilaa, johon ihminen vajoaa kadottaessaan näkyvistään maailman kokonaisuuden ja itsensä ajaututtuaan erikoistuneiden tieteenalojen tunneleihin. Romaani, proosan taide, on tuon unohdetun olemisen tutkimusta. Romaani *luotaa aikaa* ja on "muovattu kokonaan eri materiaaleista" kuin totuudelle perustuva maailma.¹⁰

Myös Kunderan tausta on journalismissa, ja hän käsittelee proosan ja taiteen poetiikan vastakohtaisuutta joukkotiedotusvälineiden eetokselle ja ajankohtaisuudelle. Tiedotusvälineet ovat kääntyneet kirjailija-Kunderan ajattelua vastaan, ja hänelle journalistit ovat "historian yhdentymisen kätyreitä", jotka laajentavat ja kanavoivat yksinkertaistusprosessia – levittävät kaikkialle maailmaan samoja totuuksia. Kunderalle kaunokirjallinen romaani on aina ajaton ja affektiivinen, siis journalismin hengen vastakohta eikä sukulainen.

Ehkä journalismin ja kaunokirjallisuuden eroja voisi parhaiten havainnollistaa samalla tavalla kuin taiteen filosofi Noel Carroll kuvaa tieteen ja taiteen suhteen hahmottamista viimeistään romantiikan ajoista alkaen: "If science held the mirror up to nature; art turned a mirror at the self and its experiences."¹¹

Journalismilta odotetaan usein objektiivisuutta ja totuudenmukaisuutta, mikä on mahdoton vaatimus. Journalistilla, aivan kuten tutkijoillakin, on aina subjektiivinen näkökulma käsittelemäänsä aiheeseen, ja on usein mahdotonta sanoa, mitä objektiivisuus tarkoittaisi esimerkiksi maailmantilanteessa jossa olemme nyt: suursodan partaalla, keskellä informaationsodankäyntiä, identiteettipolitiikan ja polarisaation aikakaudella.

¹⁰ Romaanin taide: Cervantesin hyljeksitty perintö, s.11-21

¹¹ Carroll: *Philosophy of Art: A Contemporary Introduction*, s. 61

Taiteen kontekstissa jo vanhentunut representaatio- tai imitaatioteoria siis yrittää ikään kuin päteä journalismissa, joka pyrkii omien sanojensa mukaan kuvaamaan maailmaa "sellaisena kuin se on".¹²

Minulle tämä "totuudelle perustuvan maailman" illuusiosta luopuminen tapahtui vähitellen ja kivuliaasti. Olin juuri sellainen nuori ihminen joka halusi sanoa: tämä on oikein, tuo on väärin. Mutta syy-seuraus-suhteiden jahtaaminen mielettömässä maailmassa voi ajaa ihmisen hermorumahduksen partaalle. Aloin muistuttaa Alice Munron novellin lapsikertojan ironisesti kuvailemaa kirjailijan arkkityyppiä: *calm, sad person, knowing too much.*

Yksinkertaistaminen on journalistille suorastaan välttämätön metodi, kun taas romaanikirjailijan työssä on kyse päinvastaisesta asiasta: maailman ja ihmissuhteiden kompleksisuuden osoittamisesta, loputtomista ristiriidoista ja sen kysymyksen yhä uudelleen muovailusta, mikä oikeastaan on todellista.

Anton Tšehov kirjoitti ennen kuolemaansa veljelleen Mishalle¹³:

Kirjoittajien on aika myöntää, ettei tässä maailmassa mikään käy järkeen. Ainoastaan hullut ja huijarit kuvittelevat voivansa tietää ja ymmärtää kaiken. Mitä tyhmempiä he ovat, sitä laajemmaksi he oman horisonttinsa mieltävät. Jos taiteilija julistaa, ettei hän ymmärrä näkemästään mitään – tämä jo itsessään todistaa huomattavaa kirkkautta hänen ajattelussaan ja merkitsee suurta askelta eteenpäin.

¹² Näin kuvailevat journalismin tehtävää kaikkien suomalaisten uutistalojen johtajat silloin, kun on puhe laatujournalismista ja sen etiikasta. Ks. mm. Ylen uutis- ja ajankohtaistoiminnan johtaja Jouko Jokinen Ylen tiedotteessa 2/2022, Julkisen Sanan neuvoston valmisteleva sihteeri Anna Leppävuori Journalisti-lehdessä 9/2016 & Helsingin Sanomien vastaava päätoimittaja Erja Yläjärvi nimitysuutisessaan 3/2023.

¹³ *Learning Form Chekhov* teoksessa *Prose, Francine: Reading Like a Writer*

Tunnistan itseni Tsehovin tyhmyrin kuvauksesta. Suuruudenhullun kurottajan, joka kuvitteli pystyvänsä “ottamaan haltuun” asioita ja “totuuksia” kuin kunnan kolonialisti ikään.

Minusta tuntuu, että se epämääräinen ahdistus, jota olen niin usein tuntenut journalismin parissa, kiteytyy siihen ristiriitaan, että yrittää kuvata asioiden loputonta monimutkaisuutta ja ristiriitaisuutta selkeän informatiivisessa uutismitassa.

Joukkotiedotukselta odotetaan nimensäkin mukaisesti vastausta, näkemystä ja yksiselitteisyyttä, mikä yleensä tarkoittaa mustavalkoisuutta ja ristiriidattomuutta.

Kirjailija Gish Jen kuvaa journalistien ja kirjailijoiden työnkuvien eroja pianometaforalla:

Kaikki maailman tieto – journalistien ja historioitsijoiden tekemä hieno työ - on kuin pianon koskettimisto. Heidän tehtävänsä on tehdä koskettimet ja varmistaa, että ne ovat vireessä. Minun tehtäväni kirjailijana on säveltää musiikki.¹⁴

Kundera kirjoittaa, että romaanin narratiiviset ja meditatiiviset keinot ovat journalismille vastakkaisia: ne luovat valoa inhimilliseen olemassaoloon. Myös Barthesin mukaan kielen toteutuminen kokonaisuudessaan, vapautuneena, voi tapahtua vain kaunokirjallisessa kirjoittamisessa, sillä sitä eivät kahlitse vallan mekanismit kuten puhetta tai tieteellistä diskurssia. Kielen toteutuminen kokonaisuudessaan merkitsee samalla ihmisen vapautumista, koska *kieli on valtaa*.

Hieman samaan tapaan kaunokirjallisen kirjoittamisen aluetta kuvaa kirjailija George Saunders:

¹⁴ *Thank you Mr. Nixon*, New York Times 29.1.2022: [nytimes.com/2022/01/29/books/gish-jen-thank-you-mr-nixon.html](https://www.nytimes.com/2022/01/29/books/gish-jen-thank-you-mr-nixon.html), käänös kirjoittajan.

Meillä on tarve rationaalisesti selittää ja ilmaista asioita selvästi. Mutta älykkäimmillämme olemme hetkeä ennen kun alamme selittää tai ilmaista. Suuri taide ilmaantuu – tai sitten ei ilmaannu – siinä kohdassa. Taiteeksi kääntyy juuri se hetki, jolloin “tiedämme” jotain (koska tunnemme sen), mutta emme voi ilmaista sitä, koska se on liian monimutkaista ja vaikeaselkoista. Mutta “tietäminen”, vaikka se tapahtuu kielen ulkopuolella, on todellista. Sanoisin, että sitä varten taide on: muistuttaakseen meitä siitä, että tämä toinen tietämisen tapa ei ole ainoastaan totta, vaan itse asiassa ylivoimaista verrattuna tavanomaiseen (käsitteelliseen, pelkistävään) tapaan.¹⁵

Tietäminen ilman kieltä liittyy myös naiskirjoituksen perinteeseen. Yksi tunnetuimmista “eron feministeistä”, Luce Irigaray, toi aikanaan sukupuolen mukaan kielestä ja valtarakenteista käytyyn keskusteluun. Naisena oleminen on Irigarayn mukaan tietyllä tavalla hiljaisuudessa elämistä, koska maailmassa vallitsee maskuliinisten periaatteiden varaan rakentunut kieli ja miehinen diskurssi, joka "paitsi määrittää feminiinisen, myös torjuu sen". Kieli on vain näennäisesti neutraali ja sukupuoleton.

Sukupuoliero on tiedostamatta ja piilotetusti toiminut länsimaisen filosofian "polttoaineena": Neutraalina ymmärretty subjekti on käytännössä aina ollut kulttuurissamme miespuolinen, ja tähän on liittynyt naisen sulkeminen ajattelun ulkopuolelle. Naiselliseksi ymmärretyt asiat, kuten tunteet ja aistisuus, ovat yhtä lailla miessubjektin ominaisuuksia, vaikka ne onkin miehiltä perinteisesti kielletty, Irigaray kirjoittaa.

”Koska ei ole olemassa sukupuoleltaan feminiinistä kieltä, naisia käytetään niin kutsutun neutraalin kielen laatimisessa mutta ilman puheoikeutta, Irigaray kirjoittaa.¹⁶

Irigarayn mukaan naisella on kielessä statistin osa, sillä nainen ei ole koskaan läsnä omaehtoisesti vaan toimii peilinä miehelle. Miehisen diskurssin vankina nainen tulee

¹⁵ Saunders teoksessaan *A Swim in a Pond in the Rain*, käänös omani.

¹⁶ *Sukupuolieron etiikka*

määritellyksi miessubjektin kääntöpuolena, miehestä eroavana sukupuoliolentona. Irigarayn mielestä naiset tarvitsevat *oman kielen*, mikä ei kuitenkaan merkitse vaatimusta kehittää uutta kieltä, vaan haastetta *tutkia ja muuttaa kielen mahdollistamia puhujan positioita*. Irigarayn päämäärä on vapauttaa naiset alisteisesta suhteesta maskuliiniseen kieleen, jossa naiset voivat näyttäytyä vain yhdenmukaistettuina toisina.

Kieli luo todellisuutta, mutta se ei ole ainoa asia miksi tässä sukupuolella tuntuu joskus statistilta.

11/2021

Digitaalisen runouden kurssilla katsotaan kuinka sanat: "Hampaissani on merilokki" ilmestyvät näytölle yhä uudestaan lepattavina. Ryhmätehtävänä on pohtia, mitä loppuvaiheen kääpä voisi tehdä Tiktokissa. Lahottaa sensuurin ehkä?

Sitten koko ryhmä seuraa, kuinka keinotekoinen korva "kuuntelee" oikeiden ihmisten lähettämiä huolia ja kuinka ihmisten puolesta sitten "rukoillaan" digitaalisella alustalla, ykköset ja nollat lepattavat rukouskynttilöiden sytytyslangoissa.

Olen hyvässä hämmennyksen tilassa kun taiteilija XX alkaa puhumaan omasta "polustaan" taiteilijaksi. Turhaudun jotenkin alkukantaisella tavalla siihen, miten tutulta, moneen kertaan kuullulta, sen tarina tuntuu. Anekdootit, joissa tehdään kreisejä asioita poikaporukassa, tönitään toisia eteenpäin kiinnostaviin suuntiin ja kustaan teatterikoulun esityksessä kylpyammeesta lavalle, puuttuvat usein kokonaan tytöiltä. Taiteilija XX mainitsee osana tarinaansa myös kolme vaimoa, mutta nimiä heillä ei ole lainkaan.

Mistäköhän johtuu, että taiteilijaidentiteetin omaksuminen on paljon vaikeampaa naisille? Miellyttämisen tarpeesta vai toksisesta vertailusta toisiin? Atwood kirjoittaa:

"A man playing the role of Great Artist was expected to Live Life – this chore was part of his consecration to his art – and Living Life meant, among other things, wine, women, and song.

But if a female writer tried the wine and the men, she was likely to be considered a slut and a drunk, so she was stuck with the song; and better still if it was a swan song.

Ursula K. Le Guin hahmottelee esseessään *The Carrier Bag of Fiction* fiktiolle uutta, feminiinisemmästä lähtökohdasta ammentavaa teoriaa. Le Guinin mielestä ajatuksemme fiktiosta on lähtenyt kirjaimellisesti metsään siinä kohtaa, kun mammutinmetsästäjät alkoivat kertoa iltanuotiolla metsästysjuttujaan. Le Guinin mukaan kertomuksen mallin pitäisi muistuttaa pikemminkin varhaisissa kulttuureissa erityisesti naisille olennaista työkalua, leiliä tai kantokassia, kuin keihästä tai asetta, joka "ampuu" kertomuksen "maaliin".

Ajatus hyvästä tarinasta "sankareineen" ja "taisteluineen"¹⁷ on ollut vahingollinen, sillä "tappajan tarina" on myrkyttänyt ympäriltään kaiken muun ja peittänyt sankaritarinoiden alle sen faktan, että ihmiskunnan ensimmäinen kulttuuriesine oli todennäköisesti jonkinlainen säiliö tai kassi, jossa voitiin säilyttää keruutuotteita.

Joskus näyttää siltä, että tarina lähestyy loppuaan. Jotta tarinoiden kertominen ei tyystin lakkaisi, jotkut meistä --- arvelevat, että olisi parempi alkaa kertoa toisenlaista kertomusta ... Romaanin luonnollinen, kunnollinen ja sopiva muoto muistuttaa säkkiä tai kassia. Kirja pitää sisällään sanoja. Sanat pitävät sisällään asioita. Ne kantavat merkityksiä. Romaani on taikakalujen nyssykkä, joka pitää sisällään asioita tietynlaisessa voimallisessa suhteessa toisiinsa ja itseemme.¹⁸

¹⁷ Myös nykyaikaiset kirjoitusoppaat käyttävät termejä "hero" ja "conflict" aivan keskeisimpinä tarinan rakennusaineina, ks. esim. John Trubyn bestseller: *The Anatomy of Story*.

¹⁸ Fiktion kantokassiteoria (*The carrier bag of fiction*), julkaistu suomeksi Niin&Näin nro. 2/2021

LUKU 2

Kirjoittamisen olosuhteista

Oma huone ja altruismi-ansa

Kirjailijan on pakko erota läheisistään. Hän tarvitsee yksinäisyyttä, kirjailijan, kirjoituksen yksinäisyyttä.¹⁹

Nerollisen teoksen kirjoittaminen on melkein aina jättiläismäisen vaikea suoritus, kirjoitti Virginia Woolf suunnilleen sata vuotta sitten. Kuuluisassa sitaatissa koirat haukkuvat, ihmiset keskeyttävät ja rahaa on ansaittava. Lisäksi kaikkia näitä vaikeuksia korostaa ja tekee ne raskaammiksi kantaa se seikka että maailma on pahamaineisen välinpitämätön.²⁰

Kirjoitan tätä joulukuussa 2022 Tallinnan Kalamajassa, puutaloyksiossä, Kungla-kadun kulmauksessa. Oma huone on minulle harvinaista ylellisyyttä. Omaa asuntoa minulla ei ole ollut sen koommin kun muutin 10 vuotta sitten Tbilisissä yhteen puolalaisen käsitetaiteilijan ja hänen adoptoimansa jäniksen kanssa.

Mutta juuri yksinäisyyttä ja rauhaa kirjoittaminen vaatisi. Jos minulla olisi muutama tuhat ylimääräistä rahaa, laittaisin ne empimättä vuokrayksioon, jonne voisin vetäytyä. Suurin työ on hyväksyä olosuhteet, päivittäin.

Käsikirjoittaja Anna Heinämaa vieraili Tsehov -proosakurssillamme ja kertoi lopettaneensa kirjoittamisen lähes kymmeneksi vuodeksi lapsen syntymän vuoksi. Hänen mielestään kirjoittava ja siten poissaoleva äiti voi olla pienelle lapselle huonompi vaihtoehto kuin alkoholistiäiti.

¹⁹Marguerite Duras: *Kirjoitan*

²⁰Virginia Woolf: *Oma huone* 1929, suom. Kirsti Simonsuuri

En voi yhtyä näkemykseen seurattuani ystävän lapsuutta alkoholistiäidin kanssa, mutta luulen ymmärtäväni mitä Heinämaa tarkoittaa.

Täällä Tallinnassa minulla ei ole muuta seuraa kuin Wislawa Szymborskan runoteos, joka odottaa sängyn vierellä, mutta toistaiseksi olen vain selaillut sitä sieltä täältä ja pysähtynyt lukemaan *Kirjoittamisen ilo* -runon viimeisiä rivejä:

Kirjoittamisen ilo.

Ikuistamisen mahdollisuus.

Kuolevaisen käden kosto.

Murhaavat säkeet!

Paikan vaihtaminen on aina hyvä ajatus. Uusi ympäristö helpottaa unohtamaan itsensä, ja tietysti vapauttaa arkisista kahleista. Ehkä myös havaintokoneisto valpastuu ja tieto rajallisesta, omalle kirjoittamiselle varatusta ajasta saa toimimaan. Kääntäjä-kirjailija Katriina Huttunen kertoi jossain haastattelussa kirjoittavansa Suomen ja Ruotsin väliä seilaavissa risteilyaluksissa. Hän ottaa halvimman hytin ja kirjoittaa samaan aikaan, kun muut juhlivat baarikannella ja nukkuvat hyteissään. Jos minusta tulee joskus riittävän rahakas, aion kokeilla metodia.

Naisille, erityisesti naisille, joilla on lapsia, tai naisille, jotka ovat keski-ikäisiä tai sitä vanhempia, saattaa olla suunnattoman vaikeaa suhtautua vakavasti mihinkään sellaiseen, jota ei tehdä toisten ihmisten vuoksi. Tätä kutsutaan altruismi-ansaksi.

Ursula K. Le Guin: *Prides*

Kysymys perhe-elämän ja kirjoittamisen yhdistämisestä on aivan varmasti kalvanut kirjoittavia ihmisiä kautta aikain. Tietävästi jotkut ovat selvinneet siitä vähin vaurioin, mutta

Antti Nylén toteaa osuvasti "uran" ja perheen "yhteensovittamisen" olevan hurskas keskiluokkainen unelma ja naistenlehtien fantasia, tehtävä, jota hän ei koe koskaan itse ratkaisseensa: *Nämä kaksi todellisuutta haittaavat toisiaan pysyvästi. Ne ovat sodassa, ja molemmat osapuolet kokevat tappioita. Ristiriita on sovittamaton.*²¹

Tunnistan ristiriidan, mutta haluaisin kuitenkin lähestyä kysymyksiä toiveikkaammalla kulmalla. Onko hoivan ja kirjoittamisen pakko olla toistensa vastakohtia? Minut perhe pakottaa päivittäin sosiaaliseen kanssakäymiseen, ja se taas synnyttää havaintoja sekä elämästä että itsestäni, omasta paikastani maailmassa, käyttäytymisestääni. Luulen, että ilman perhettä olisin taipuvainen nykyistä enemmän vetäytymään koko maailmasta.

Eteläafrikkalainen Nadine Gordimer, myös äiti ja kirjailija, kuvaa kirjailijan täydellistä kahtiajakautumista seuraavalla tavalla:

*Kirjoittajan tavallista korostuneempi havainnointi edellyttää omituista sosiaalista irrottautumista, tai pikemminkin kaksoisprosessia, jossa ylenmääräinen uteliaisuus ja toisten elämiin eläytyminen yhdistyy suunnattoman irrallisuuden kokemuksen kanssa...
jännite sivullisuuden ja täyden osallistumisen välillä tekee kirjailijan.*

Minäkään en epäsosiaalisuudestani huolimatta voi eläytyä täysin maailmasta vetäytyvän kirjoittajan ulkopuolisen tarkkailijan rooliin. Jokaisen on kai elettävä jokapäiväinen elämänsä sen banaaleine yksityiskohtineen ja tuskallisine tuntemuksineen ja toisaalta yhteyden kokemuksineen voidakseen kirjoittaa.

Kysymys sukupuolesta on erottamaton osa edustamani sukupuolen yhteiskunnallisen roolin pohtimista. Myös perheellistyminen on sujunut mieskirjailijoilta historiallisessa katsannossa helpommin – kirjailijalla voi hyvin olla avioliitto ja lapsiakin, kunhan hän ei vain anna niiden tulla tielleen. Mutta naiskirjailijan odotetaan laittavan lapset edelle.

²¹Häviö, 2018

Kirjoittamisen parhaana puolena olen aina pitänyt sen demokraattisuutta. Kuka tahansa, jolla on ollut onni oppia lukemaan ja kirjoittamaan, ja jolla sattuu olemaan kynä ja paperia tai tietokone, voi kirjata ajatuksensa ylös. Ei tarvita vuosikymmenten omistautumista harjoittelulle kuten musiikissa, tai välineitä, kuten visuaalisessa taiteessa, tai säkillisiä rahaa, kuten elokuvataiteessa. Kirjoittaa voi vaikka kauppakuittiin aamuyön tunteina.

10/2022

Olen kasvatellut viikon ajan halua kirjoittaa lapsiperheiden tuetulla lomalla (Kiitos maaseudun lomatuiki!) Rauhalahdessa. Alkuun istuin kaksi päivää valmiiden ruokapatojen äärellä ilman ensimmäistäkään ajatusta. Sitten aloin lukemaan Suvi Vallia ja Patricia Lockwoodia ja yhtäkkiä tulppa aukesi.

"Onko aina pakko olla läsnä?". Alvar kysyi tänään kun pelattiin Afrikan tähteä ehkä neljättä kierrosta, ja olin epäkeskittynyt peliin koska samalla näpersin jotain arkisia asioita puhelimella. Arma moitti mua puhelimen vilkuilusta aivan aiheellisesti (on niin helppo paheksua muita kännykän selailijoita kun itse keskittyy, ja niin helppo selaillla itse kun muut keskittyvät), ja tuo oli Alvarin vastaus siihen. Ehkä mun pitäisi vain vähentää läsnäoloni intensiteettiä, ehkä se helpottaisi väsymystä?

Läsnäolon historiaa tutkinut Hans Ulrich Gumbrecht kirjoittaa, että samalla kun tulevaisuus on kutistunut joukoksi uhkaavia välttämättömyyksiä ja dystooppisia näkyjä, läsnäolon kokemuksesta on tullut heiluriliikettä ristiriitaisten paineiden työntämänä, esimerkiksi yhä ruumiittomamman elämän ja itse hallitun nautinnon, lähipiirin toiminnan ja globaalien vastuun, kaikkeen välittömän reagoimisen ja muutoksen vaatiman, aikaa vievän ajattelun välillä.²²

²² Ikonen, Teemu: Kirjallisuus ja nykyisyys, teoksessa Kirjallisuuden aika, s. 9-40

Kirjailija tarvitsee aikaa. Aika on talousjärjestelmässämme myös rahaa. Viimeksi tänä aamuna avasin radion kesken Ykkösaamun, ja siellä talousasiantuntija parhaillaan lausui jotenkin näin: "...Suomessa tehdään eurooppalaisittain erittäin pitkää työpäivää ja -viikkoa, eli sikäli tilanne on edelleen hyvä". Huomasin sen verran vieraantuneeni median talouskasvukonsensuksesta, että tuo lausahdus särähti korvassa. Eikö sen pitäisi olla juuri päin vastoin?

Filosofi Alain Badioun kiteytyksen mukaan nykyisyydestä on 1900-luvun lopulla tullut raivokkaan toimeliaisuuden ja täydellisen lamaannuksen liitto. Tuo kuvaa parhaiten omaa sukupolvikokemustani: omia unelmiaan pitäisi tavoitella hullun kiilto silmissä ja yhteiskunnan talouden rattaita pyörittää hartiavoimin. Todella moni ikäiseni on kokenut täydellisen burn outin, ja kaikki puhuvat siitä miten nykyisenkaltainen työelämä sopii vain mainostoimiston väelle, joka ottelee arjessa pirin ja koksun voimin. Itse olen usein toipunut muutaman kuukauden työsuhteesta kuukauden ajan.

Friedrich Nietzsche kirjoittaa, että ollakseen todella aikalainen ihmisen on oltava myös "epäajanmukainen": käytävä aikaansa vastaan arvioimalla "aikakautemme oikeutettua ylpeydenaihetta" jostain sille vieraasta näkökulmasta. Jos joku on aikakautemme ylpeydenaihe, niin arrogantti ylemmyydentunne työtä tekevänä kansana, joka kuittaa tarvittaessa muidenkin velat. Etäisyydenotto kovasta työmoraalista ja taloudesta kaiken valtiaana ei käy vaivatta. Giorgio Agambenin mukaan tuo etäisyys edellyttää kykyä ja rohkeutta katsoa "oman ajan pimeyteen", siihen olennaiseen asiaan, jonka meille yhteiseksi tarjottu kenties kätkee tyystin näkyvistä.

Tässä ajassa taiteilijan suurin haaste taitaa olla se, kuinka tutkia tuota pimeyttä ilman että hukkuu siihen, etäisyyden päästä. Huimaa, kun seuraan Anastasiaa, joka käy yhden naisen sotaansa Venäjän valtiota vastaan. Joka päivä se raahautuu klo 17 Ukrainan väreissä Venäjän suurlähetystön edustalle lapsensa kanssa, ja on ilmoittautunut vapaaehtoiseen maanpuolustuskoulutukseen. Samaan aikaan minä makaan ja tuijotan tapettia lamaantuneena sodan julmuudesta.

3/2022

Aikaa kirjoittamiselle ja ajattelemiselle on aivan yhtä vähän kuin aina ennenkin. Viime yönä Arvi taas valvotti, aamulla en päässyt millään voimilla ylös sängystä. Joku oli täyttänyt kudokseni yön aikana lyijyllä, ja Arvin kehon heliumilla. Aamulla se herätti pomppimalla pinnasängyssään. Se oli riisunut kaikki vaatteensa ja lisäksi sänkyvaatteet, heittänyt ne yli laidan ja venytteli hyppujen välissä pippeliään.

Joku on käynyt iskemässä Toyotasta lasit sisään ja varastanut 2 euroa kolikkolaatikosta. Onnea hänelle! Nyt syynäämme vakuutusyhtiöiden pientä pranttia, joka poissulkee kaikenlaisia tilanteita. "Oravien, majavien ja muiden jyräjien aiheuttamia tuhoja ei korvata". Onhan se mahdollista, että Kumpulanlaakson rusakot ovat tarttuneet pesäpallomailoihin. Myöskään sodasta tai aseellisesta selkkauksesta johtuvaa tuhoa ei kotivakuutus korvaa.

Mutta minä olen sodassa, itseni ja yhteiskunnan kanssa.

Kun rahaa ei ole, sitä jatkuvasti miettii. "Raha antaa kädet joilla toimia tässä maailmassa", oliko se Miia Toivio joka niin kirjoitti, Sukupuutoissa? Riittävätkö pari tilillä jäljellä olevaa satasta loppukuun ruokakauppalaskuihin, vai pitääkö kajota taas luottoon? Toisaalta kannatteleva tunne siitä, että asiat aina lutviutuvat: jostain ilmestyy yksittäinen satanen (teostosta, joku yksittäinen keikkapalkkio tai matkakorvaus) ja taas mennään pari päivää. Eniten pelkään jotain suurta yksittäistä eteen tulevaa yllättävää asiaa: lasku Arman harrastuksista tai tarve ostaa uusi polkupyörä jollekin. Se ajaisi talouden kaaokseen kuukausiksi.

Raha liittyy olennaisesti kysymykseen rauhasta, ja siksi sitä on vaikeaa olla ajattelematta. Meillä ei kuitenkaan ole hätää, muistan taas, kun katson Helsinginkadulla korttelin ympäri kiemurtelevaa leipäjonoa. Siellä on myös nuoria äitejä lastenvaunujen kanssa. Lapsuus leipäjonossa on olennaisesti eri asia kuin lapsuus ilman uutta polkupyörää.

Sota ja kaikki huonot uutiset koettavat saada otteen. Tekee mieli kääntää katse sisäänpäin ja luovuttaa. Jos vain jonkinlainen tasapaino maailmaan palaisi (oliko se täällä koskaan?), hakisin heti lainaa ja ostaisin sen oman huoneen vaikka maksaisin siitä loppuelämäni joka ikinen päivä. Haluaisin taas päästä "käsikirjoitukseni" kanssa yhteisymmärrykseen.

Kiovalainen borssi

- 1 suuri riidanjuuri
- 250 M. miehenrintaa
- 14 k. kerää sytytyslankaa
- 4 ilmahälytyssireeniä
- 5000 l luovutettua verta
- 12 rkl kovaksi keitettyä kosta
- 2 katkeraa johtajaa
- 20-30 milj. siviiliä
- 1-2 sataa pikkulasta
- 100 M. harkkoa
- 100 M. polttopulloa
- 1400 fasistia
- 4-5 M. rynnäkkökivääriä
- 3 M. separatistia
- 2 tulista kaunakuutiota
- 1 propagandapaukku

Miehenrinta pannaan kiehuvaan vereen, lisätään riidanjuuri ja keitetään kaunakuutioiden kanssa makaaberi liemi. Haudutetaan erikseen ensinnäkin kosto ja pieneksi paloitettu elämänhalu, propaganda kypsyy pöydälle jätettynä.

5/2022

Sain Erkan asunnon käyttöni kuukaudeksi: käsittämätöntä yllellisyyttä. Täällä olen tajunnut, ettei mulla ole vuosikausiin ollut aikaa kunnolla ajatella, tuskin edes tuntea. Kaikesta on pitänyt vain murjoa läpi, neljä vuotta. Eilen, kun olin viettänyt opintojen parissa 12 tuntia yhtä soittoa, makasin sängyssä puoli tuntia tuijottamassa kattoa, ja lähdin sitten kävelylle meren rantaan. Näin siipirikon valkoposkihanhen ja meriharakan, joka seisoj yksinäisellä kivellä. Näin monet asiat pitkästä ajasta, tuntui kuin värät olisivat palanneet maailmaan. Tai kuin joku olisi sytyttänyt lampun. Laahustin pitkin rantoja omituisessa yhdistelmä-asussa – verkkareissa, tennareissa ja farkkutakissa, koska Erkalle valikoitunut vaatekasa on mitä on, ja katselin lenkkeilijöitä ja ajattelin, miten hyvässä kontrollissa niiden elämät mahtoivatkaan olla.

Koin jotain sellaista kauneutta, jota en ole hetkeen kokenut. Alkukesän ilta ja valo ja kauneus. Illan kurssilla katsottiin lyhytelokuva masennuksesta, ajattelin ensin että en pysty mitenkään ottamaan vastaan mitään, mutta siinä olikin jotain tosi lohdullista. "We need the language of compassion", elokuvan päähenkilö sanoi. "Performing same way every day in a world that's constantly changing is absurd" tai jotain vastaavaa, kapitalismin kritiikkiä, tai oikeastaan vain hämmästyä siitä, kuinka mekaanisesti ja normatiivisesti yhteiskunta odottaa ihmisen usein toimivan.

Taide antaa mulle niin paljon lohtua, sanat eivät aina riitä, mutta sitten on kuvat. On käsittämätön etuoikeus elää näin, nauttia ja puhua taiteesta päivät pitkät. Sen pitäisi olla mahdollista kaikille.

LUKU 3
Riittämättömyydestä

Fail again, fail better!

Samuel Beckett

Kuta pitempi elämä, sen enemmän häpeää.

Yoshida Kenko

12/2022

*Öisin kuuntelen olohuoneen säkkituolilla maatessani tuulen vinkumista nurkissa.
Kuvittelenko vain, vai onko se janoisempi kuin ennen? Jos vedenpaisumus tulee, olen se äiti,
joka haluan olla. Äiti Peloton. Nostan perheeni pulkan kyytiin, ja raahaan uuteen
kotisatamaan.*

Pihaporttiimme ilmestyi vartiointiliikkeen tunnus. Kaikilla ei tänne ole asiaa.

Päivän sanomalehdessä on kuva aliravitun jemeniläislapsen selästä. Seuraavalla sivulla on ohje joulukakkuihin, yhden kuorrutus näyttää lahjapaperilta ja narulta.

Miten kaikesta tästä ikinä voisi kirjoittaa? Kaikki on liian monimutkaista, liian ristiriitaista, jotta mistään voisi saada kiinni.

"On hyvin yksinkertaista olla onnellinen, mutta hyvin vaikeaa olla yksinkertainen", Deborah Levy siteeraa intialaista filosofi-runoilija Rabindranath Tagorea kirjassaan Omistuskirjoituksia.

Onni on niin vaikeaa ja häpeä niin tutkimatonta, että niiden auki kerimisessä kaikesti riittää vaikka loppuelämäksi. Häpeää kaikki paikat täynnä. Eilen ruokakaupan kassalla poikien kanssa asioidessa häpesin punalaputettuja tuotteita, vaikka miksi ihmeessä, minähän maksoin siitä, mikä olisi tunnin kuluttua ollut kaupalle roskaa?

Mikä on tämä jatkuva häpeä kirjoittamisen äärellä, huonouden ja latteuden pelko? Miten siitä pääsee eroon?

Omien etuoikeuksien tunnistaminen suhteessa muihin, myös omiin vanhempiinsa on yksi asia, josta voi kokea joko syyllisyyttä tai jotain... Kiitollisuuttakin kai. Miten ihmeellistä on, että kirjoitan ja lueskelen kirjoja opintolainan turvin, kun yhden sukupolven päässä on äitini, joka elätti perhettään 7-vuotiaasta alkaen käymällä töissä ja kahden sukupolven päässä mummini, joka siivosi päivät tehtaita ja illat suunnitteli kännissä itsemurhaa.

Elokuvaohjaaja Miia Tervo pohtii Aalto-yliopiston opinnäytteessään taiteen tekemiselle suotuisia olosuhteita. Suurin mörkö Tervon elämässä on ego, joka pelkää epäonnistumista yli kaiken. Liiallinen itsetietoisuus voi olla taiteilijan pahin vihollinen.

Kun ajatukset pyörivät oman erinomaisuuden tai huonommuuden tunteiden ympärillä, ei näe mihin on menossa. On kuin tarkkailisi auton peruutuspeilistä tukkaansa, eikä huomaisi samalla kaistalla vastaantulevaa rekkaa ... Luovassa prosessissa on pysyttävä poissa itsensä tieltä, Tervo kirjoittaa.

Siirryttyäni kirjoittamaan muuta kuin journalistista tai esseististä tekstiä huomasin, että kaikkea kirjoittamista alkoi varjostaa liika itsetietoisuus ja valtava pelko epäonnistumisesta. En ole aivan varma mitä oikein pelkään. Hylätyksi tai nolatuksi tulemistako? Läheisten vihaisia selkiä?

Ehkä näppäimistön kauhu on pohjimmiltaan pelkoa siitä, ettei minusta ehkä olekaan. Että tulen aina kirjoittamaan niin, että latteuden pelko istuu näppäimistöllä ja jään ikuisesti suunnittelemaan omia teoksiani? Kaikki oli paljon helpompaa silloin, kun kukaan ei ajatellut tai odottanut minusta mitään. En edes minä itse.

Ymmärsin tuolloin, että elokuvieni täytyy olla suurempia kuin egoni, jos ne eivät ole, ne sietävätkin jäädä tekemättä, Miia Tervo kirjoittaa.

Onko tosiaan lopulta niin, että kaiken olosuhteista turhautuneen vetvomisesta taustalla lopulta suurin este kirjoittamiselleni on liian suuri egoni, joka ahmii häpeääni ja röyhtäilee?

9/22

Toinen lukuvuosi on alkanut jo melkein kuukausi sitten. Luin juuri kirjoittamisen psykologiaa -kurssille kiinnostavan tieteellisen artikkelin virheistä oppimisesta²³, ja mietin monessa kohtaa, että juuri tästä mun kirjoittamisessani on kyse. Pelkään kohdata omia virheitäni, enkä siksi opi niistä. Mieluummin vaikka elättelen kuvitelmaa siitä, että olen niin hyvä, ettei minun tarvitse palata tekstieni äärelle. Kun oikeasti pitäisi mennä kohti inhottavinta, pelottavinta ja ruminta, eli virheitäni. Tonkia löyhkääviä tiedostojani.

²³ Eskreis-Winkler & Fishbach: *You think failure is hard? So is learning from it* (2022)

Olen ollut surullinen ja tosi hukassa. En voi syyttää enää ketään muuta kuin itseäni siitä, että ns. käsikirjoitus ei etene. Keskityn liian moniin asioihin, pakoilen itse asiaa eli kirjoittamista, ja mielessäni olen jo hyväksynyt sen, että suurin työ jää koulun jälkeiselle ajalle. Hidasta kaikki on ennenkaikkea siksi, ettei aikaa ole, mutta myös siksi, että käytän ajan johonkin muuhun jatkuvasti. Tuntuu silti, että opinnoista pitäisi ottaa kaikki irti nyt kun se on mahdollista, sillä myöhemmin sitä tilaisuutta ei ole. Sitten on vain tyhjä paperi ja kauhu. Sumua siellä missä pitäisi olla tulevaisuus.

Ankea mielenkiinnottomuus liittyy vanhenemiseen ja syksyyn, tietysti, mutta sille ei saisi antaa periksi. Pitäisi kääntää silmät ulospäin, katsoa kaikkea kuin ensimmäistä kertaa. Siten kuin katson puolisoa joskus ja tajuan kuinka ihmeellinen se on. Ja lapset. Kuopus selitti aamulla, että koska hänen sukissaan on numerot 8 ja 9 se tarkoittaa, että hän on ykkönen. Se on innostunut numeroista, ja kirjaimista. Kirjamista se tekee havintoja kuten: "Äiti, minä tunnen yhden Arvin, joka ei ala a-kirjaimella." Ja että: "Ennen en osannut sanoa isoja alkukirjaimia."

Se on kova leuhottamaan, varmaan kokee alemmuutta siitä, että Alvar osaa jo niin paljon asioita joita se ei osaa. Ihan sama alemmuudentunne meitä molempia vaivaa. Minäkin luulen että kaikki muut osaavat, ja siksi yritän päteä opettelemalla lausumalla Cixous'n ja Deleuzen nimet oikein.

On osoittautunut työlääksi koettaa ravistella kaikenlaisia luomisprosessiin liittyviä ennakkoluuloja ja tunteita siitä, etten kuulu joukkoon. Säännöllisin väliajoin palaan epäilemään, että olen huijannut itseäni ja kaikkia muita tällä kirjoittamisellani. Olen huijannut itseni uskomaan, että minun kuuluu kirjoittaa. Olen huijannut muita että osaisin, vaikken osaa.

Huijari-ilmiön tunnistivat ensi kerran psykologit Pauline Rose Clarice ja Suzanne Imes tutkimuksessaan vuonna 1978. Tutkimukseen osallistuneet lahjakkaat/menestyneet naiset kokivat syvää osaamattomuuden tunnetta, jota ei lievittänyt onnistumisten kirjo tai saatu positiivinen palaute. Julkisessa keskustelussa puhutaan huijarisyndroomasta, ja niin annetaan ymmärtää, että kyseessä olisi diagnosoitavissa oleva yksilön sairaus. Huijarisyndrooma ei kuitenkaan ole psykologinen häiriö, vaan yhteiskunnallinen ajatusvinouma. Ennen kaikkea se on eriarvoistavan ja suorituskeskeisen yhteiskunnan oire, kirjoittavat Sanni Lehtinen, Amanda Pasanen ja Silja Uusikangas.²⁴

Huijarisyndrooma-termin avulla siis siirretään rakenteellisia ongelmia yksilön harteille.

Ehkä suorittamisen leviäminen jokaiselle elämän osa-alueelle on johtanut siihen, että riittämättömyydestä on tullut sukupolvemme krooninen tila. Huijari-ajatteluun taipuvaisille riittämättömyyttä ruokkiva kulttuuri on bensaa huijaritunteiden liekkiin. (Nämä tuli-metaforat tuntuvat puhuttelevan ilmastonmuutoksen kuumentamia ihmisiä. Sukupolvenikin on jo nimetty burnout-sukupolveksi.)

Luovuutta ja lahjakkuutta tutkinut professori Kari Uusikylä kirjoittaa, että luovuudessa olennaista on se, että ihminen hyväksyisi itsensä ja vapautuisi havainnoimaan ja toimimaan vapaasti. Luova ihminen ei pelkää osakseen tulevaa pilkkaa ja epäilyä, kuten neuroottinen ihminen. Kuten minä. Itsensä hyväksyminen vapauttaa energiaa luovuuden palvelukseen.²⁵

3/2023

²⁴ *Huijareiden vallankumous – huijarisyndrooman yhteiskunnallisilla juurilla.*

²⁵ *Naislahjakkuus*, s. 45.

Pitäisi keksiä taas miten kirjoitetaan! Pitäisi saada viikossa kasaan proosaa sekä Riikka Pelon kurssille esiteltäväksi että Jussille näytettäväksi. APUA! Kevät on täällä. Aurinko paistaa ja valaisee kaikki nurkat väkivaltaisesti. Pieni pelko hiipii.

Sain Irmelin monologin valmiiksi, ja vaikka se syntyi aika vasemmalla kädellä, niin hyvä olo siitä kuitenkin. Edes yksi ”teos” on valmis. Kaikki muu on jatkuvasti keskeneräistä, ja vaikka olen kasvanut aika hyvin sietämään sitä kaiken keskeneräisyyttä niin näköjään jonkun valmiiksi saaminenkin on tyydyttävää.

Olen lukenut Ville Verkkapuroa ja Elisa Aaltoilaa, Genjiä ja Danten Helvettiä, alan uupua opiskeluun, huomaa. Muut asiat alkavat viedä huomioni. Sapeleita kalistellaan ja pankit kaatuvat Sveitsissä. Ministerin viinaostoksia syynätään vaikka maailma palaa. Arpan uusi läty on ulkona ja se on ihmeellisen hyvä. Love ja peace soi päässä ja toivon, että se muuttuisi myös todellisuudeksi.

Nyt sataa ja mieli on vähän kuopalla, mutta sain monologista sen verran buustia kirjoittamiseen, että aion kyllä jatkaa samalla energialla tänään.

LUKU 4

Omakohtaisuudesta fiktiossa

Mitä muuta kirjailija toisi julki kuin kohtaamisensa maailman kanssa?

Maurice Merleau-Ponty

Eikä minua häiritse yhtään, vaikka runot olisivatkin valetta. Minä tiedän, että välillä on valehdeltava, jotta totuus tulisi ilmi.

Tove Ditlevsen

Todellisuuden ja fiktion suhde on monimutkainen ja loputtoman kiehtova. Samaan aikaan yleistynyt keskustelu fiktiivisen kirjallisuuden ja kirjailijan oman elämän yhteyksistä on aina yhtä kiusallinen. Tekee mieli huutaa: mitä väliä? Kysehän on sanataiteesta eikä todistusaineistosta!

Kysymys omaelämäkerrallisuudesta ja autofiktiosta liittyy kuitenkin myös moniin hyvin kiinnostaviin eettisiin kysymyksiin ja varsinkin 2000-luvulla kaiken taiteen tekemisen yllä häämöttäneeseen kysymykseen siitä, kenellä on oikeus kertoa kenenkin tarina.

Ranskalainen Robert Bresson on yksi eurooppalaisen elokuvahistorian suurista auteur-tekijöistä ja -ajattelijoista. Hän oli vaikuttunut maailmankirjallisuudesta (esimerkiksi Bressonin Raha (*L'argent*)-teos pohjautuu Tolstoin novelliin *Väärennetty korkolippu*).

Bressonin mielestä taiteilijan tehtävä ei ole rakentaa maailmaa, vaan oma suhteensa siihen. Sillä Bresson ei tarkoita, että elokuvan tai taiteen tehtävä olisi todellisuuden tallentaminen tai representaatio sinänsä. Päin vastoin, naturalismista oli Bressonin mukaan pyrittävä eroon. Henkilöhahmojen litistämisen oli Bressonille keino "tasoittaa" psykologia ja tuoda sen tilalle päämäärien ja tekojen fysiikka.

Bresson tarkoittaa, että mieleen asti yltänyt todellisuus ei enää ole todellisuutta, sillä silmämme on liian älykäs ja ajatteleva. Sikäli kokemuksemme todellisuudesta on aina fiktiivinen.

Esimerkiksi Gabriel Garcia Marquezin teosta *Sadan vuoden yksinäisyys* on pidetty surrealistisena, mitä Garcia Marquez on hämmästelty: Sehän kuvaa elämää sellaisena, kuin se Etelä-Amerikassa on.

Mary Karr kirjoittaa teoksessaan *The Art of Memoir* todellisuuden "kääntämisestä" kaunokirjallisuudeksi, tekstiksi sivuille. Karrin mukaan muistelmissa on kyse sisäisyyden tarkastelusta, psyykkisestä taistelusta itsensä kanssa.

Karr siteeraa Don DeLilloa, joka on sanonut, että fiktion kirjoittajat aloittavat työnsä merkityksen ja sisällön etsimisellä, ja luovat sitten tyhjästä tapahtumat ja henkilöt representoimaan sitä. Sen sijaan muistelmaan kirjoittaja aloittaa tapahtumista, ja johtaa sitten merkityksiä niistä. Muistelma siis kasvaa ikään kuin orgaanisesti eletystä elämästä.

5/2023

Lueskelin vanhoja aamusivuja tänä aamuna, kun pitäisi saada käsikirjoitusta Jussille enkä tiedä mitä ujutan romaanin "nyky"tasoon, jotain aikuista elämää siinä pitäisi olla. Mutta onko hieman kornia repiä materiaalia ja aiheita omista aamusivuistaan? On lohduttanut lukea Länsimaisen kirjallisuuden historiaa Sakari Katajamäen kurssille, kun sieltä on selvinnyt, että jo 1700-1800 -luvulla naisten kirjoittamiselle tyypillistä on ollut autobiografisuus. Ilmankos se tuntuukin luontevalta.

"Luovan kirjoittamisen haasteena on saada sanat irtoamaan kirjoittajastaan siten", kirjoittaa Esa Kirkkopelto, "että ne vapautuisivat elämään omaa fiktiivistä tai runollista elämäänsä". Esa kiltti, kerro miten se tapahtuu?

Jälkikolonialistisen ja feministisen ajattelun vaikutuspiirissä kysymys siitä, kuka saa kertoa kenenkin tarinan, on yksi polttavimmista kysymyksistä taiteen kentällä. Suomeen aihe rantautui viimeistään Laura Lindstedtin *Oneiron*-romaanista alkaneen julkisen keskustelun myötä.²⁶

²⁶ Ks. Silvia Hosseinin essee Nuori Voima -lehdessä 2.3.2017: <https://nuorivoima.fi/lue/essee/laylassapuhuu-didaktinen-kirjailija-oneiron-nojaa-stereotypioihin>

Voiko Lindstedt kuvata uskottavasti juutalaisnaisen (jne.) elämää, vaikka hän itse on suomalainen kristitty? Voiko Maggie Nelson kuvata trans-ihmisen kokemuksia (teoksessaan *Argonautit*) olematta itse trans? Kun kysymystä viedään eteenpäin ja aina uusille ja yleisemmille tasoille, voidaan kysyä, voiko mies ylipäättään edes kirjoittaa naispäähenkilöä tai toisinpäin?

Karr tarjoaa omaelämäkerrallisen kirjoittajan omantunnon helpotukseksi käytännön ohjetta: muistoistaan käsin kirjoittaessa on oltava tarkkana siinä, että fokus pysyy kirjoittajan omassa kokemuksessa. Muiden henkilöiden motiiveilla tai tunteilla ei pidä koskaan spekuloida.

Omaelämäkerrallisen romaanin myöhäismoderni vastine – autofiktio – on ollut suosittu kaunokirjallisuuden lajityyppi 2000-luvulla. Se on saanut myös paljon panettelua ja halveksivaa kritiikkiä osakseen. Helsingin Sanomien kirjallisuuskriitikko Antti Majander ei voisi suoremmin paljastaa asennettaan autofiktiivisiä esikoisteoksia kohtaan kuin kritiikissään Anna Englundin esikoisromaanista *Lautapalttoo*:

*Ai että! Onpa virkistävä uutuus debytanttien omasta elämästä terapeuttisiin tarpeisiin koko lailla suoraan ammentavan kotimaisen romaanivivöryn keskellä. Sentään vielä kunnolla etäännyttäenkin syntyy esikoisteoksia.*²⁷

Kirjoittajille usein teroitetaan, että ollakseen yleismaailmallinen on sukelleltava yksityiseen. Mutta kuinka käyttää yksityisyyttä materiaalina? Kysymys on myös poliittinen.

Jo Simone de Beauvoir innostui 1940-luvulla tunnustuskirjallisuudesta ja filosofisista omaelämäkertoista, ja alkoi hahmotella tekstiä, jossa "puhuttaisiin itsestä peittelemättä". Nopeasti Beauvoir kuitenkin huomasi, että jokainen nainen, joka haluaa tutkia itseään

²⁷ Helsingin Sanomat 17.9.2022: www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009058429.html

Augustinuksen, Descartesin ja Montaignen tavoin, joutuu selvittämään sukupuoltaan. Syntyi teos *Toinen sukupuoli*.²⁸

Feministisessä teoriassa henkilökohtaisen kokemuksen merkitystä on painotettu nimenomaan siksi, että sillä voi olla erityinen paikka marginaaliin jääneiden ihmisryhmien kokemusten kuvaamisessa. Osaltaan syynä on se, että paitsi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille, myös etnisille vähemmistöille jakautuneisuuden kokemus on identiteetin perusta. Valtakulttuurissa erilaisena eläminen vaatii jatkuvaa asettumista toisen asemaan.

"Autofiktio poetiikkaan kuuluu jakautumisten kuvaaminen. Usein autofiktio kertoja kuvaa itseään sekä minänä että hänenä", kirjoittaa Pirkko Saision autofiktiivisestä trilogiasta väitellyt kirjallisuudentutkija Päivi Koivisto.

It's me but not quite like me.

Deborah Levy kuvailee näillä sanoilla muistelmiensa kertojaa Linn Ullmannin haastattelussa²⁹. Levy siteeraa samassa haastattelussa ekspressionisti-maalari Francis Baconia, joka on laushtanut: "Taiteilijan tehtävä on syventää mysteeriä". Baconin tavoin Levy ei ole kiinnostunut todellisuuden toistamisesta sellaisenaan. Hän sanoo mysteerin vaalimisen olevan hänen "kertojastrategiansa".

Levyn kirjasarjaa ei kutsuta markkinointiteksteissä autofiktioksi, vaan omaelämäkerraksi, autobiografiaksi. Levy itse on todennut, että kyse on "elävästä elämäkerrasta", koska hänen kirjansa eivät ole syntyneet "lopun jälkiviisaudessa, vaan keskellä elämän myrskyä".

²⁸ Heinämaa, Sara teoksessa *Toinen sukupuoli* (Johdanto), s. 9.

²⁹ *How to proceed?*: linnullmann.no/en/project/how-to-proceed-2/

Levyn kaunokirjallisuus muistuttaa välillä romaania, välillä esseetä. Olisikohan oikea termi sitten *essee*proosa? Esseistiikka on jo historiallisestikin persoonalähtöinen laji, jossa kirjoittava minä ei ole suoraan samaistettavissa kirjailijaan, mutta usein lähellä tätä.

Essee on vapaa, ja tyyli­lajissa kirjoittajan minä on etualalla. Esseisti usein myös asettuu yleistä käsitystä vastaan. Virpi Hämeen-Anttilan mielestä syyt naispuolisten esseistien historiallisesti vähäiseen määrään ovat tässä – naiset kun on perinteisesti kasvatettu karttamaan irrottelua, itsekorostusta ja omien mielipiteidensä julkittuomista.³⁰

Onko autofiktio tai omaelämäkerrallinen proosa sitten väistämättä itsekorostusta tai itsekeskeistä? Iida Rauma kieltäytyy esittelemästä koulukiusaamista romaanissaan *Hävitys* yksilön selviytymistarina­na, ja haluaa kiinnittää lukijoiden huomion yhteiskunnan väkivaltaisiin rakenteisiin, jotka mahdollistavat kiusaamisen.³¹ *Hävitys* laajentaa käsitystä siitä, mitä marginaaliasemasta kirjoittavan tekijän autofiktiivinen teos voi olla.

Samalla kun naiset ja muut historiallisesti kirjallisuuden marginaaliin jääneet ryhmät ovat alkaneet kirjoittaa kokemuksistaan, on kokemuksellisuudesta tullut pilkan kohde.

Autoteoriasta kirjoittava Lauren Fournier kysyy³² miksi omasta kokemuksesta kumpuava taide on niin usein pilkan kohteena.

Narsismia käytetään edelleen hyvin usein lyömäaseena naistaiteilijoita vastaan, jotka viittaavat teoksissaan omiin kokemuksiinsa. "Narsistiset" teokset on helppo leimata tyhmiksi. Älyllisiä ne eivät voi olla. Fournierin mukaan narsismikritiikin verhoiltu väite on, että marginaalissa olevat ihmiset voisivat käsitellä asioita myös muista kuin omista lähtökohdistaan, (tehdä "oikeaa teoriaa"), mutta päättävät olla tekemättä (laiskuuttaan, itsekkyyttään, tyhmyyttään). Tämä taas sopii hyvin stereotyyppioihin marginaaliryhmien identiteeteistä.

³⁰ Teoksessa *Mitä essee tarkoittaa?* Savukeidas 2012, toim. Johanna Venho

³¹ <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008548103.html>

³² Teoksessa *Autotheory as Feminist Practice in Art, Writing and Criticism*.

Narsismi-kritiikki saattaa ohittaa sen, että marginalisoidut ihmisryhmät on pitkään suljettu ulos teorioiden maailmasta. Fournier väittää, että kun subjektiivisista lähtökohdista tehty taide on tehty hyvin, autoteoria ei kehitä itsekkyyttä, vaan itsetietoisuutta. Fournierin mukaan autoteoria on siis aikamme taidetta.

It's not overshare gone amok, but an attempt to reflect oversharing back at itself.

Päivi Koiviston mukaan autofiktiolle on narsismia tyypillisempää poliittinen kantaottavuus, sillä se voi nostaa suuren joukon kokemia kärsimyksiä esiin. Minä on silloin yhtä aikaa subjekti ja ulkopuolelta tarkasteltu objekti.

Vähättelevä suhtautuminen omaelämäkerrallisuuteen saattaa olla feminismin valtavirtaistumisen myötä muuttumassa. Rauman teokselle myönnettiin kaunokirjallisuuden Finlandia-palkinto (2022) samana vuonna kun Susanna Hastin omaelämäkerrallinen esseeteos *Ruumis/Huoneet* voitti Helsingin Sanomien esikoiskirjapalkinnon.

Kulttuurintutkija Sara Ahmed haluaa palauttaa elämän teoriaan: *Theory itself is often assumed to be abstract: something is more theoretical the more abstract it is, the more it is abstracted from everyday life. To abstract is to drag away, detach, pull away, or divert. We might then have to drag theory back, to bring theory back to life.*³³

11/2022

Cucuronissa itkin Elinan sängyllä ja Elina vain katseli ikkunasta avautuvaa uskomatonta maisemaa ja piirsi, piirsi sitä niinkuin asioita jäljennetään, vanha kunnan mimesis, siitä tuli hieno. Pitäisi yrittää samaa: voisin koettaa kuvata vaikka tuota pihalla makaavaa roskalavaa.

³³ Ahmed, Sara: *Living a Feminist Life*, Duke University Press 2017

Sen kyydissä on paljon syksyn lehtiä, joku kone, ja ruskeita paperipusseja joissa on ehkä istukkaita – miksi kukaan laittaisi istukkaita roskalavalle? Siellä on myös suuri peili, ja siksi roskalava näyttää erilaiselta joka hetki. Välillä sen pintaan tipahtaa uusi kuivunut jalavanlehti ja se on taas eri. Miten kuvata sellasta, joka on joka hetki toinen, aivan toinen, kuin äsken? Ihan niinkuin minä.

Elämä ei ole ollenkaan sitä, mitä luulemme sen olevan.

Ruumis aisteineen ja aivoineen on kuin pieni pyydys, johon koetamme saalistaa todellisuutta. Mutta kokemamme todellisuus on omista kuvitelmistamme

ja pyyteistämme kyhätty.

Leena Krohn³⁴

Paul Ricœur käsittelee narratiivia itse-ymmärryksen välineenä: Itseymmärrys on tulkinnallinen tapahtuma, ja kertomus on tämän tulkinnan etuoikeutettu muoto.

Elämätarina on fiktiivinen kertomus, tai – jos niin halutaan sanoa – historiallista fiktiota, joka punoo yhteen elämäkertojen historiankirjoituksellisen tyylin ja kuvitteellisten elämäkertojen kaunokirjallisen tyyliin.

Kirjailijan ottaminen osaksi romaanin henkilökaartia, erilaiset metafiktiiviset kommentit ja muut juonen "uskottavuutta" rikkovat elementit yhdistävät autofiktion postmodernistiseen

³⁴ *Mitä en koskaan oppinut*

kirjallisuuteen. Postmodernismille ei ole pidetty tyypillisimpänä dokumentaarisuutta, vaan kaiken tiedon kyseenalaistamista.

Roland Barthes julisti jo 1970-luvulla eheään minuuteen pohjautuvan subjektikäsitteiden loppua ja sen myötä modernin omaelämäkerran kuolemaa.³⁵ Kriittinen teoreetikko Serge Doubrovsky, joka aloitti autofiktio teoretisoinnin samoihin aikoihin, pitää autofiktiota erityisenä omaelämäkerran alalajina. Se nostaa etualalle todellisten tapahtumien ja sisäisen totuuden sijasta kielen monihahmotteisuuden, merkitysten liikkuvuuden ja toisaalta psykoanalyttisen ihmiskuvan.

Psykoanalytiikka perustuu ajatukselle, jonka mukaan ihmisen minäkuva on pohjimmiltaan kuviteltu.³⁶ Kasvaessaan lapsi kohtaa sarjan heijastuksia, ja näin hänelle rakentuu tavallaan valheellinen kuva itsestään.

Jälkmoderni ymmärrys minuuden luonteesta on siis lähtökohdiltaan fiktiivinen. (Aivan kuten Robert Bresson asian ilmaisi). Aivo- ja neurotieteissä lähdetään nykyisin siitä, ettei minuutemme ole varmojen ja kestävien muistikuvien päälle rakentuva kokonaisuus, vaan ajassa ja tilassa muuttuva ja hauras.³⁷

³⁵ Barthes korosti omaelämäkerrallisessa teoksessaan *Barthes Barthesista* (1993; *Roland Barthes par lui-même*, 1975) minän fiktiivisyyttä: ”Tätä kaikkea on tarkasteltava ikään kuin romaanihenkilön – tai mieluummin useamman romaanihenkilön – sanomana.”

³⁶ Psykoanalytiikka on yhä keskeistä ranskalaisessa ajattelussa, ja kukoisti Yhdysvalloissakin psykiatrian valtavirtauksena 1960-luvulle saakka. Se perustuu ajatukselle, jonka mukaan ihmisen minäkuva on pohjimmiltaan kuviteltu. Lapsi omaksuu ajatuksen minästänsä, kun tuo minä heijastuu takaisin häneen ulkomaailman tai toisen henkilön kautta. Hän siis samastuu ulkomaailman heijastamaan minäkuvaan. Tavallaan hän tunnistaa itsensä väärin, sillä peilikuva on yhtenäisempi kuin hän itse kokee olevansa.

³⁷ Koivisto, Päivi: *Moderni omaelämäkerrallisuus ja itsen kertomisen muodot*. Niin&Näin 3/2016.

Päivi Koiviston määritelmän mukaan autofiktio onkin "faktalla ja fiktiolla leikittelevä kertomus, oikeastaan omaelämäkerrallisen romaanin myöhäismoderni muoto, jossa vaalitaan postmodernia ymmärrystä minuuden fiktiivisestä luonteesta"³⁸.

Autofiktiossa kertoja saa luoda itseään ja elämäntarinaansa vapaasti – *it's me but not quite like me* – ja lukija saa vastaavasti vapaasti spekuloida kerrotun todella ja tarulla.

Myöhäismodernin autofiktion suosio perustuu esseisti Philippe Gasparinin mukaan siihen, että sen ajatellaan ilmaisevan omaelämäkertaa paremmin nykyistä käsitystä minuudesta ja muistista. Minän totuutta ei voida koskaan muistin varassa saavuttaa, sillä minän totuus on tarina ja siinä mielessä aina fiktio.

*Se on vain minä, minä se oon! Kuka mä oon? Joo, mä en tiedä.*³⁹

Minuus ja minuuden tutkimus on ollut keskeistä filosofiassa viimeistään Descartesista ja Kantista lähtien. Filosofit ovat kiinnittäneet huomiota siihen seikkaan, ettei yksikään kokemus jäsenny ilman ensimmäisen persoonan subjektia. Aina kun "ajatellaan", joku ajattelee. Minä on siis käsitetty ajatusperinteessä kokemuksen välttämättömäksi rakenteeksi.

De Beauvoir kiinnittää huomiota siihen, ettei naiselle ole suotu historiallisesti kokevan subjektin asemaa, vaan hänet on toistuvasti sijoitettu koetun objektin paikalle.

Toisaalta sosiaalinen media ja internet on räjäyttänyt 2000-luvulla institutionaalisen ja hierarkisesti rakentuneen kertomusuniversumin, ja nyt kaikkien on mahdollista jakaa tarinansa. Tunnustuksellisuus on oikeastaan päivän vaatimus. Tarkasti kuratoituja vilpittömiä vuodatuksia luetaan niin, että fiktiivinen kertomakirjallisuus on jäädä jalkoihin.

³⁸ *Autofiktio protestina ja identiteettipoliittisen vaikuttamisen välineenä:*

<http://mustekala.info/teemanumerot/dokumentti-ja-totuus-4-11>, viitattu 10.1.2022.

³⁹ Litku Klemetti: *Kimaltava mekko*

True crimekin kiinnostaa yleisöä enemmän kuin taidokkaasti käsikirjoitetut rikosdraamat tai pohjoismaisten mestarien dekkarit.

Onko de Beauvoirin sanoittama toiseus sitten muuttunut subjektiudeksi naisten kertomusten myötä? Jossain määrin varmasti, mutta vuosituhansia kertynyt käsitys universaaleista kokemuksista ei hetkessä horju.

Ilja Lehtinen arvelee esseessään "Autofiktiosta identiteetin tuolla puolen"⁴⁰, että autofiktion suosio liittyy paitsi äärimmäisen individualismin korostumiseen ajassamme, myös yhteisöllisyyden katoamiseen liittyvään "yhteyden" ja "elollisuuden" kaipuuseen. Lehtisen mukaan "puhtaasti seipitteelliset tekstit ovat menettäneet entisen tenhonsa" tunnustuksellisuuden vimmassa.

Arttu Seppänen ja Paavo Kässi puolestaan nimittävä autofiktiota "selfie-aikakauden identiteettiprojektiksi", ja heille omaelämäkerrallisia aineksia sisältävät tekstit edustavat "henkilökohtaisia ongelmia puivaa terapiakirjallisuutta", jonka funktio sekä kirjoittajalle että lukijalle on saada hyväksyntä omille kokemuksille ja tunteille.

Tuntuu, että kriittisimmän kannan autofiktioon ja omaelämäkerrallisuuteen ovatkin ottaneet juuri sellaiset "identiteetit", jotka ovat historiallisesti saaneet vaivatta oman tilansa yhteiskunnallisessa keskustelussa.

1/2023

Suru puuttuu tunnerekisteristä puhtaana tunteena. Siskoni sanoo sen johtuvan siitä, että perheessämme tunteita ilmaistiin ainoastaan kahtena ääripäänä: äärimmäisenä aggressiona ja huikeana ihammahtavuutena. Suru ja murheellisuus ovat vetäytyneet syrjään säälittelemään toisiaan.

⁴⁰ Niin&Näin 1/2020: netn.fi/fi/artikkeli/elamakertaa-elonkirjausta-autofiktiosta-identiteetin-tuolla-puolen

Itkeminen on lähes mahdotonta. Samoin puhuminen. Kaikkien ihmisten pitäisi lopettaa puhuminen, sanoi Antti Holma, ja olen samaa mieltä. Siitä mistä ei voi puhua, täytyy kirjoittaa.

∞

All the life is narrative dreamwork

Christopher Bollas

∞

10/2022

*Sanat putoavat kuolleina paperille
Lapset kerjäävät leipää kuin lokit
Minä vedän paperipussin päähäni ja kuiskaan: nyt*

Kysyt muistanko?

*Muistan, ja liikaa muistankin
Katuporan vasten aorttaa
Repeämän aamuauringossa
Kaljun läikän nurmikolla*

*Palava katse poltti reiän pupilliin
Päivänä jona en jaksanut
Kannatella edes omia pehmytkudoksiani*

*Uskalsin kaataa valoa
Maailmanlopun aamunkoitossa
Kun sähkö oli kortilla*

*Jos uskallan olla kirkas
Kaikki tulee kohti ja alkaa tiivistyä ympärilleni
Kannatella kudoksia*

*Vuotava ruumis
Sisäkkäiset elämät
Elämää sielläkin, missä kukaan ei toivoisi
Tahatonta elämää, syyntakeetonta.*

*Kaikenlaista elämää sitä onkin
Ja kuolemaa vain yhdenlaista*

*Nöyrä murhe kurkistaa ikkunaluukusta
Pyytää päästä sisään
Varjot lankeavat samaan kohtaan
Jossa äsken kylvettiin vielä valossa*

Jodi myydään loppuun apteekeista ennen puolta päivää.

LÄHDELUETTELO

- Ahmed, Sara (2017): *Living a Feminist Life*, Duke University Press
- Atwood, Margaret (2015): *On writers an writing (Negotiating with the dead)*. Lontoo: Penguin Books.
- Carroll, Noël (1999): *Philosophy of Art: A Contemporary Introduction*. London & New York: Routledge.
- De Beauvoir, Simone (1949): *Toinen sukupuoli*. Ensimmäinen lyhentämätön suomenkielinen painos 2009, suom. Koskinen, Lukkari, Ruonakoski & Tammi. Helsinki: Tammi.
- Ditlevsen, Tove (1967): *Lapsuus*. Helsinki: Kustantamo S&S (suomenkielinen käännös 2021).
- Eskreis-Winkler & Fishbach (2022): *You think failure is hard? So is learning from it*
- Fournier, Lauren (2021): *Autotheory as Feminist Practice in Art, Writing, and Criticism*
- Herman, Nellie (2016): *Creativity: What, Why and Where?* , teoksessa *The Principles and Practice of Narrative Medicine*. Oxford University Press
- Hosseini, Silvia: *Laylassa puhuu didaktinen kirjailija, Oneiron nojaa stereotyyppioihin*. Nuori Voima 3/2017.
- Ikonen, Teemu (2020): *Kirjallisuuden aika. Sarjallinen tutkielma nykyisyyden ongelmasta*. Helsinki: Teos
- Irigaray, Luce (1984): *Sukupuolieron etiikka* (suom. Pia Sivenius) Tampere: Gaudeamus
- Karr, Mary (2015): *The Art of Memoir*. New York: Harper Collins
- Koivisto, Päivi: *Moderni omaelämäkerrallisuus & itsen kertomisen muodot* (Niin&Näin 3/2016)
- Koskela, Lasse & Rojola, Lea (1997): *Lukijan abc-kirja – Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Krohn, Leena: *Mitä en koskaan oppinut*, Helsinki: Teos (2021)
- Kundera, Milan (1987): *Romaanin taide: Cervantesin hyljeksitty perintö*, Helsinki: WSOY
- Le Guin, Ursula K. (1986): *Fiktio kantokassiteoria* (Niin&Näin 2/2021)
- Lehtinen, Ilja: *Autofiktiosta identiteetin tuolla puolen* (Niin&Näin 1/2020)
- Lehtinen, Sanni; Pasanen Amanda & Uusikangas, Silja (2021): *Huijareiden vallankumous*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino
- Levy, Deborah (2021): *Mitä en halua tietää (Things I Don't Want to Know)*, suom. Pauliina Vanhatalo. Helsinki: Kustantamo S&S.
- Nylén, Antti (2018): *Häviö*. Helsinki: Kosmos
- Tervo, Miia (2010): *Taide tule minuun*. Kandidaatintutkielma / Taideteollinen Korkeakoulu
- Prose, Francine (2006): *Reading like a writer*. New York: Harper Collins
- Pöyry, Aleks (toim.) 2017: *Granta 9: Tunustus*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Uusikylä, Kari (2008): *Naislahjakkuus*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Saunders, George (2021): *A Swim in a Pond in the Rain*. Lontoo: Penguin Books

Venho, Johanna (toim.) 2012: *Mitä essee tarkoittaa?* Turku: Kustannusosakeyhtiö Savukeidas

Viikilä, Jukka (2021): *Taivaallinen vastaanotto*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava

Woolf, Virginia (1929): *Oma huone*, suom. Kirsti Simonsuuri. Helsinki: Tammi (1980)